

A KÖZPOLITIKAI DISKURZUSELEMZÉS PERSPEKTÍVÁI

Hozzászólás egy vitához

Pál Gábor

(tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Politikatudományi Intézet)

A Politikatudományi Szemle hasábjain vita bontakozott ki a közpolitika-tudomány (*policy science*) egyes szemléleti kérdéseivel, valamint – ezekkel szoros összefüggésben – egy meg lehetőszen sokszínű és szerteágazó, ugyanakkor bizonyos közös jegyek alapján, akár egyben is kezelhető irányzatával kapcsolatban. Aproposként, illetve vitaindítóként Szabó Márton színvonalas és koncepciózus tanulmánya szolgált, amelyet a szerző a folyóirat 2012/3-as számában közölt a közpolitikai diskurzuselemzés(ek)ről (Szabó, 2012). Gajduschek György a Szemle 2013/1-es számában reflektált Szabó írására (Gajduschek, 2013). A szöveghez fűzött, „alapvetően kritikai” észrevételei egy Szabóétól nyilvánvalóan és jelentősen eltérő tudományfelfogás talajáról fogalmazódtak meg, ugyanakkor egyrészt exponálták a főbb konfliktuspontokat, másrészt számos megfontolandó felvetéssel szolgáltak. Az alábbi írás a két cikk által útnak indított polémiahoz kíván hozzájárulni.

Már első olvasásra is egyértelmű, hogy Szabó Márton vitaindító tanulmánya ambícióját tekintve több, mint egy karakteres elméleti és módszertani megközelítést reprezentáló szerzői kör munkásságára fókuszáló recepció. A szerző ugyanis emellett, hogy áttekinti a terület irodalmát, felvázolja a fontosabb alirányzatokat, és kiemeli az ide sorolható vizsgálatok legfontosabb jellegzetességeit, szövegében voltaképp javaslatot is tesz a közpolitikai diskurzuselemzés(ek) nyújtotta előnyök mérlegelésére, a szemléletmódban rejlő lehetőségek kiaknázására, valamint a megközelítés fokozottabb közpolitika-tudományi alkalmazására. Gajduschek György ugyanakkor vitacikkében elsősorban kételyeinek ad hangot, ellenérveket vonultat fel, problematikusnak, további tisztázást igényelőnek ítél pontokat sorol fel, és ezáltal mintegy „megfontolásra visszaküldi” a javaslatot. Számomra úgy tűnik tehát, hogy a diszkurzív közpolitika-kutatás kapcsán az eddigiekben egy vállaltan és elkötelezetten proponáló, illetve egy visszafogottan és nem mindenre kiterjedően, de ezzel együtt is határozottan opponáló álláspont szegeződött szembe, feszült egymásnak.

Ahhoz, hogy jelen sorok szerzője magát a proponáló és opponáló pólusok között pozicionálni tudja, és a megítélése szerinti helyes irányba gördíthesse

tovább a vitát, nélkülözhetetlennek látszik egy talán mindkét eddigi megszólaló számára valamelyest homályban maradt mozzanat kiemelése.

Szabó Márton javaslata és Gajduschek György bírálata ugyanis, bár tulajdonképpen érdemben ugyanarra a központi kérdésre reflektál, és első sorban a diszkurzív közpolitika-vizsgálat(ok) *alkalmazhatóságával* kapcsolatban fogalmaz meg állításokat (lásd különösen Szabó, 2012: 7–8.; 32–33.; Gajduschek, 2013: 121–122.), némileg kevésbé differenciál az alkalmazhatósággal kapcsolatos „előterjesztés” lehetséges erősségi szintjei között. Nevesül: sem a proponáló, sem az opponáló fél nem igazán tér ki arra, hogy a *lehetségesség*, a *szükségesség*, vagy az *érdemesség* szintjén kíván-e beszélni a közpolitikai diskurzus-elemzés(ek) felhasználásáról. Ezek az erősségi szintek néhol nem válnak el teljes mértékben, néhol egyaránt jelen vannak, néhol mintha csúszkálnának a gondolatmenetekben. Mivel nem érinti az írások alapvető céljait, ezért ez nem hibája, vagy hiányossága az egymással polemizáló cikkeknek (különösen nem az első tanulmánynak, amely vegyes ambíciójú írásként a figyelem, illetve a terjedelem túlnyomó részét a vonatkozó szakirodalom bemutatásának szenteli), mindössze olyan sajátos vonása vagy tulajdonsága, amely inkább a vitába később bekapcsolódók (így jelen cikk szerzője, vagy az ezt követő hozzászólók) számára tehet szert központi jelentőségre.

Az első dolog tehát, amivel írásom talán hozzá tud járulni a vitához, mind az eddigiek elhelyezését és (újra)értelmezését, mint a továbbhaladás kívánatos irányainak felvázolását illetően, az a fenti distinkció fontosságára való rávilágítás. A szöveg második, ehhez szorosan kapcsolódó hozadéka az alkalmazhatóságra vonatkozó javaslat erősségi szintjeinek elválasztásából adódó szempontok és következtetések végiggondolása, valamint az eltérő erősségi szintek által meghatározott (potenciális) vitaszintek sajátosságainak végigvezetése lehet.

Jóval konkrétabban: cikkemben mindenekelőtt arról kívánok szót ejteni, hogy megítélésem szerint miért nem mindegy az, hogy a közpolitikai diskurzusvizsgálatok körüli vita a „lehetséges-e alkalmazni őket?”, a „szükséges-e alkalmazni őket?”, vagy az „érdemes-e alkalmazni őket?” kérdés jegyében zajlik-e a Politikatudományi Szemle hasábjain.

Álláspontomat röviden előre vetítve már az elején szeretném leszögezni: arról (1), hogy „lehet-e?” a közpolitikai folyamatok vizsgálata során a pozitívizmus tudományosményétől és a tudományág művelésének ötvenes-hatvanas években bevett standardjaitól markánsan elütő, interpretatív, diszkurzív metódusokat alkalmazni, megítélésem szerint *nem lehet* vitatkozni. Arról viszont (2), hogy „szükséges-e?”, „kell-e”, hogy ez a szemléti irány és megközelítésmód feltétlenül (és hangsúlyosan) jelen legyen, szerintem egyáltalán *nem szükséges*, nem kell polemizálni. Én úgy látom, hogy igazából arról éri meg vitát folytatni, hogy tényleg *érdemes-e* alkalmazni ezt az elméleti és módszertani kiindulópontot; ha igen, akkor miben és mennyiben; ha nem, hol és miért nem.

Arról (3), hogy a közpolitikai diskurzus kutatás milyen előnyökkel kecsegtet és milyen korlátai vannak, mire képes és mire nem, hogy végső soron mit tesz hozzá a tudományterület műveléséhez, valóban *érdemes* vitatkozni. Az alábbiakban igyekszem bővebben kifejteni, illetve alátámasztani az iménti megállapításaimat.

AMIRŐL NEM (IGAZÁN) LEHET VITÁZNI

Elsőként azt szeretném kidomborítani, hogy a „lehet-e egyáltalán (érvényes módon) alkalmazni a diszkurzív megközelítést a közpolitika világának megismerésére?”, illetve a „lehet-e egyáltalán (releváns és legitim tevékenységként) közpolitikai diskurzuselemzést végezni?”-kérdés voltaképp nem kérdés, sokkal inkább széles konszenzussal hitelesített tapasztalati tény. Ugyanakkor mint ilyen, *nem lehet* a további polémia vezérfonala.

Azzal kapcsolatban, hogy létező, és egyáltalán nem marginális irányzatról van szó, bizonyos tényezők önmagukért beszélnek. Mint azt vitaindító tanulmányában Szabó Márton is meggyőzően kimutatta, az elmúlt évtizedekben jelentős számban készültek, és jelenleg, a huszonegyedik század második évtizedébe lépve is folyamatosan készülnek közpolitikai diskurzuselemzések, valamint, tehetjük hozzá, diszkurzus-központú közpolitikai elemzések és diszkurzív közpolitika-elemzések (utóbbi kategóriákkal egyfelől a kevert módszertanú vizsgálatokra, másfelől a gyakorlati célokat [is] szolgáló elemzésekre utalva). Szabó valóban meghatározó, reprezentatív szerzőket, illetve jelentős munkásságokat mutat be értő módon – gondoljunk csak Dvora Yanow-ra, Frank Fischerre, Maarten Hajerra vagy Thomas Kaplanra. Ám mivel céljainak megfelelően elsősorban a szűk(ebb)en a témába vágó monografikus munkákra koncentrált, ezért a megközelítés jelenlétének, relevanciájának és legitimitásának érzékeltetése érdekében talán nem árt az általa adott látképet néhány ponton kiegészíteni.

Először is említést érdemel, hogy nem csupán a kifejezetten erre „szakosodott” szerzők és munkák mutatják be az irányzat eredményeit, de a közpolitika tudományával kapcsolatban megjelentetett tankönyvek, kézikönyvek, átfogó propedeutikák jelentős része is kitér a nem hagyományos, poszt-modern karakterű, narratív/interpretatív/diszkurzív vizsgálatokra (lásd például Moran–Martin–Goodin, 2006; Hill, 2005; Fischer–Miller–Sydney, 2007). Bár nem szeretném túlhangsúlyozni az ilyen jellegű munkák kanonizáló, kánonképző és kánonkifejező erejét, számomra már önmagában ez a mozzanat is azt mutatja, hogy a diskurzuselemzés(ek) művelhetősége a közpolitika-tudományon belül meglehetősen széles körben elismert, és a tudományággal még csak barátkozó olvasók számára is megismerttetendőnek ítélt tény.

Egy másik ponton is kiegészíteném a Szabó Márton által leírtakat. Az eddigieket ugyanis még akár le is lehetne söpörni azzal a (jellegzetesen termé-

szettudományos ihletettségű tudományfelfogást tükröző) ellenérvvel, miszerint a valóban releváns, valóban elismert, és valóban elismerésre méltó szakmai teljesítmények nem a monográfiákban, hanem elsősorban/kizárólag a (nemzetközi) tudományos folyóiratok által elfogadott és közölt tanulmányokban érhetők tetten. A felvetés természetesen rendelkezik valóságalappal, hiszen a beküldött kéziratok esetében a megjelentetést megelőző értékelési eljárás (*peer review*, ill. *review process*) valós szakmai szűrőt jelent, míg ez a „minőségbiztosítási” mechanizmus a könyvek kiadása kapcsán nem, nem mindig, illetve nem teljes mértékben működik. Ugyanakkor a jelzett álláspontot egyfelől, különösen az értékelési eljárásokban mutatkozó potenciális és tényleges visszasságokat tételelesen, pontról-pontra végigelemző irodalom fényében (pl. Ioannidis, 2005; ill. John–Loewenstein–Prelec, 2012) nem érdemes abszolutizálni. Másfelől viszont, bár erre Szabó érhető módon, az általa közölt áttekintés jól lehatárolt ambícióival összhangban nem tér ki, közpolitikai diskurzus-elemzések, illetve diskurzus-központú közpolitikai elemzések a tudományos, akadémiai folyóiratokban is szép számmal jelennek meg.

Csupán az elmúlt néhány év terméséből szemezgetve is jól látszik, hogy a fontosabb nemzetközi orgánumban bizonyos szakpolitikákkal kapcsolatban kifejezetten frekvencián, ám összességében szinte valamennyi szakpolitikai területre kiterjedően jelen vannak a diszkurzív-interpretatív megközelítést érvényesítő vizsgálatok. Szembetűnő, már-már kiugró jelenlét elsősorban az oktatáspolitikai témakörében tapasztalható (például Pacini-Ketchabaw–White–de Almeida, 2006; Warren–Webb, 2007; McGregor, 2008; Saarinen, 2008; Waldow, 2008; Brooks, 2011; Maguire–Hoskins–Ball–Braun, 2011; Leow, 2011; Johnson–Stephens, 2012). Ugyanakkor a környezetpolitika (pl. Matthews, 2010, Wilson–Hughes, 2011), az egészségpolitika (pl. Harmer, 2011) és a szociálpolitika (Arthursen–Jacobs, 2009; Hillcoat–Nalletamby–Ogg–Renaut–Bonvalet, 2010; Bacque–Fijalkow–Launay–Vermeersch, 2011) területén is sok diskurzus-elemzést közölnek a különböző nemzetközi tudományos folyóiratok. Természetesen ez korántsem minden. Az akadémiai orgánumban az eddigieken túlmenően is számos igen specifikus kérdéskörrel, így például a vízüggyel (Asthana, 2011), az illegális migráció kezelésével (Vollmer, 2011), a nyugdíjreform-konceptiókkal (Tsarouhas, 2012), vagy egyes pártok közpolitikai pozíciójával (Broad–Daddow, 2010) kapcsolatban is olvashatunk ilyen megközelítésű tanulmányokat. A tudományágot reprezentáló szakmai folyóiratok szerkesztési elveinek tükrében sem mondható tehát, hogy túl sok kérdés merülne fel a diszkurzív vizsgálatok művelésének lehetőségére, relevanciájára, legitimitására, tényleges elismerésére és elismerhetőségére nézve.

Még egy további, harmadik ponton kívánom árnyalni a Szabó Márton által nyújtott képet, és egyben még egy adalékkal szeretnék szolgálni arra vonatkozóan, hogy a „lehet-e egyáltalán (érvényes, releváns és legitim tevékeny-

ségként) közpolitikai diskurzuselemzést végezni?”-felvetés voltaképp nem tekinthető vitakérdésnek. Ez a harmadik kiegészítő szempont, illetve harmadik adalék a tudományos konferenciákkal, az ott előadott és vitatott témákkal kapcsolatos. A diszkurzív közpolitika-kutatás szemléleti és módszertani keretei, érdeklődési területei és eredményei ugyanis onnan sincsenek száműzve. Sőt, nem hogy mellőzöttségről nincs szó, de az előttünk álló nyár két nagy szabású rendezvénye mintha egyenesen ennek az ellenkezőjét bizonyítaná. Az IPSA hat *Research Committee*-je által szponzorált, június 26-a és 28-a között Grenoble-ban megrendezésre kerülő *1st International Conference on Public Policy* elnevezésű találkozóan három önálló, egyenként (várhatóan) két-két szekcióból felálló panel foglalkozik majd a közpolitika diszkurzív és interpretatív vizsgálatával. Ezek közül egy a közpolitikai narratívák értelemdó szerepére (*Understanding Policy Narratives*), egy a globális diskurzusok és a helyi döntéshozatal viszonyára (*Global Discourses, Local Decision-making*), egy pedig narratíváknak a közpolitikai tervezésben betöltött funkciójára (*Foresighting(s): (re)shaping policy-narratives*) koncentrálna.

Az irányzat jelenlétére és súlyára nézve azonban még árulkodóbb, hogy július 3-a és 5-e között Bécsben immáron nyolcadszor kerül megrendezésre az a rangos nemzetközi seregszemle, amely vállalt és deklarált célja szerint kifejezetten az interpretatív közpolitika-elemzéssel foglalkozó kutatók számára biztosít fórumot. A *8th International Conference in Interpretive Policy Analysis* címet viselő tanácskozáson nem kevesebb, mint hatvanhat (!) panelben, több száz résztvevővel kerül majd sor a szemléletmód képviselőit aktuálisan leginkább foglalkoztató problémák megvitatására. A rendezvény programjában akad olyan panel, amely a diskurzus és az érvelés közpolitikai szempontból releváns általános kérdéseire fókuszál; olyan, amely a tudomány, a közpolitika és társadalom közti interakciók viszonyrendszerét (*Making Knowledge Work – Interactive Approaches to Science-Policy-Society Relations*), vagy a környezetvédelmi tanácsadás diszkurzív mechanizmusait igyekszik körüljárni (*Discursive Mechanisms towards Saliency, Credibility, and Legitimacy in Scientific Environmental Policy Advice*). Lesz olyan, amely a klímaváltozás reprezentációját vizsgálja (*Representing Climate Change*), és olyan is, amely az állam interpretatív elemzésekben elfoglalt helyével kapcsolatos gondolatmeneteknek biztosít teret (*Is There a Place for the State in Interpretive Policy Analysis?*).

Az eddigieket összegezve nagyon úgy tűnik, hogy a közpolitikai diskurzus kutatás léte, érvényessége, relevanciája és legitimitása sem a kézikönyvek szerzői, sem a folyóiratok szerkesztői, sem a konferenciák szervezői számára nem kérdés; ilyen jellegű vizsgálatokat a szélesebb tudományos közösség által jóváhagyott, elismert módon lehet folytatni. Ebbe az irányba tehát, amennyiben valóban újszerű belátásokig eljutó, érdemi konklúziókhöz és magasabb szintű tudáshoz vezető vitát szeretnénk, nem lehet továbbmenni.

AMIRŐL NEM (IGAZÁN) KELL VITÁZNI

Írásom második pontjában azt szeretném megvilágítani, hogy meglátásom szerint miért *nem kell* feltenni a „kell-e közpolitikai diskurzuselemzést végezni?”-kérdést, azaz, hogy miért szükségtelen a diszkurzív közpolitika-vizsgálatok „szükségességéről” polemizálni.

Nos, az ezzel kapcsolatos álláspontom viszonylag könnyen összefoglalható: úgy vélem, hogy a kérdés megítélése egészen egyszerűen nem függetleníthető a tudományos ízléstől, a tudomány megfelelő (helyes és kívánatos) művelésmódjára vonatkozó meggyőződéstől, illetve az általában vett kutatói habitustól. Arra a belátásra jutni, hogy a közpolitika tanulmányozásában „égető szükség mutatkozik” az alapvetően episztemológiai irányultságú, jelentésközpontú, interpretatív-diszkurzív vizsgálatokra, vagy épp ellenkezőleg, arra az álláspontra helyezkedni, hogy a *policy science* hosszú évtizedeken keresztül egész jól megvolt, és ezután is ragyogóan meglesz az efféle furcsa, gyanús és megfoghatatlan próbálkozások nélkül, voltaképpen nem is annyira a diszciplína helyzetének eltérő percepciói alapján, mint inkább a szélesebb értelemben vett tudományos tevékenységgel kapcsolatos alapvető attitűdökből, preferenciákból és értékválasztásokból fakadóan lehet. Azok, akik – mint Szabó Márton, vagy mint jelen sorok szerzője – a szociálkonstruktivizmus elméleti kiindulópontjából közelítenek a társadalmi és politikai jelenségekhez, meghatározónak tekintik a „nyelvi fordulat” jelentőségét és tudományművelésre gyakorolt hatását, illetve alapvetően a kvalitatív, minőségi/megértő kutatási módszereket pártolják, nyilvánvalóan (jóval) nagyobb eséllyel jutnak az előbbi véleményre. Azok viszont, akik – Gajduschek Györgyhez hasonlóan – a pozitívizmus, neo- és poszt-pozitívizmus tudományeszményét vallják magukénak, és/vagy az emberi értelemadástól függetlenül létező és azoktól teljes mértékben elválasztva (is) vizsgálható társadalmi tényezőket koncipiálnak, esetleg az emberi együttélés minden szférájában megfelelőnek tekintik a *homo oeconomicus* (magyarázó-) modelljét, illetve a kvantitatív, mennyiségi/számszerűsítő módszerek alkalmazásának hívei, (jóval) nagyobb eséllyel foglalják el az utóbbi pozíciót.

Ha úgy tetszik ízlés, ha úgy tesz meggyőződés, ha úgy tetszik habitus kérdése, hogy ki mennyire tartja nélkülözhetetlennek vagy nagyon is könnyen nélkülözhetőnek a diszkurzív szemléletmód jelenlétét a közpolitika-tudományban. Az ízlés, a meggyőződés, és a habitus közül azonban egyik sem olyan vonás, amelyet feltétlenül szükséges lenne egy téma kapcsán mindenáron demonstrálni, deklarátíve képviselni, pláne mások hasonló karakterjegyeivel szembeszegezni, konfrontálni.

A „kell-e közpolitikai diskurzuselemzést végezni?”-kérdés előtérbe kerülése éppen ezért magában rejtja a veszélyt, hogy a vita ízlésvitává válik, sőt – rosszabb esetben – meggyőződések és paradigmatis felfogások összecsapásává, valóságos hitvitává fajul. Szerencsére ezt idáig sikerült elkerülni. Az igaz-

sághoz ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy olvasói tapasztalataim szerint mindkét eddigi írásban ott rejtőzik egy-egy kevésbé nyílt, kevésbé explicit, leginkább félig látensnek és félig reflektálnak mondható állásfoglalás a közpolitikai diskurzuselemzés(ek) szükségességével/nélkülözhetetlenségével (Szabó, 2012), illetve szükségtelenségével/nélkülözhetőségével (Gajdusчек, 2013) kapcsolatban. Amikor ugyanis Szabó Márton a közpolitikai programok „kudarccságáról” ír, illetve a közpolitika-csinálással kapcsolatos elméleti reflexiót és gyakorlati tanácsadást egyaránt hagyományosan átható „társadalom-mérnöki” szemlélet „problematikusságáról” értékezik (Szabó 2012: 7–8.), akkor nagyon úgy tűnik, mintha az eddigi helyzet tarthatatlansága, és a laikus tudást is befogadó diszkurzív szemlélet alkalmazásának szükségessége mellett törne lándzsát. Úgyisintén, amikor Gajdusчек György a megközelítést a (szcientista eszmény szerinti) tudományossággal több ponton is ellentmondásban levőként jellemzi, kételyeket fogalmaz meg annak tényleges tudományos hozzádékával kapcsolatban, illetve csupán egy meglehetősen szűkre szabott, korlátozott alkalmazhatósági területet említ (Gajdusчек, 2013: 117–119.; ill. 121–122.), akkor mintha a közpolitikai diskurzuselemzés(ek) nélkülözhetősége mellett tenné le a garast.

Ahogy azonban az eddigi polémiának sem ez volt a fő vonala, úgy remélhetően a vita a későbbiekben sem fog ebbe az irányba kanyarodni. Hogy „kell-e” a diszkurzív megközelítést a közpolitikai folyamatokra alkalmazni, azzal kapcsolatban nem csak egyetérteni nem kell, de végső soron vitatkozni sem. A magam részéről esetünkben is messzemenően érvényesnek és követendőnek tartom a „de gustibus non est disputandum” elvét. Ezt mindössze annyival egészíteném ki, hogy meggyőződésekről, felfogásokról, „hitbéli kérdésekről” talán még kevésbé lenne célravezető polemizálni, mint ízlésekről vagy habitusokról.

AMIRŐL (IGAZÁN) ÉRDEMES VITÁZNI

Reményeim szerint már az eddgiekből is kiderült, hogy a kialakult vitához közvetlenül, az első, illetve a második potenciális vitaregiszterre vonatkozó metasztintú megjegyzéseken túlmenően csak a harmadik mezőben kívánok hozzászólni. Arról ugyanis, hogy érdemes-e diszkurzív kiindulópontú közpolitika-vizsgálatokat végezni, és ha igen, akkor miért és hogyan, véleményem szerint *tényleg érdemes* vitatkozni. Az a polémia, amely ezen fonál mentén halad(na), vélhetően valóban arra a számomra érdeminek, sőt központinak tűnő kérdésre keres(ne) választ, amelyre írásom címében is utaltam. Nevezetesen, hogy melyek a diszkurzív-interpretatív közpolitika-kutatásokban rejlő távlatok, melyek a közpolitikai diskurzuselemzés alkalmazásának valódi perspektívái.

Természetesen erre vonatkozóan a két eddigi szöveg is tartalmazott igen fontos megállapításokat. Gondolatmenetének áttanulmányozása nyomán úgy

tűnik, Szabó Márton elsősorban hat dolgot emel ki, amely miatt érdemes diszkurzív közpolitika-vizsgálatokat végezni. Az első a laikus tudás komolyan vételére, beszámítására és integrálására való (korábban már említett) képesség, sőt, hajlam (8–9. o.). A második a gondolkodás keretezettségére, beágyazottságára, a diszkurzív környezet, a kulturális kontextus és (általában) a tudásfeltételek meghatározó szerepére való rávilágítás (9–10., 20. o.). A harmadik az olyan alapvető közpolitika-tudományi kategóriák revíziójának, újraértelmezésének és felváltásának lehetősége, mint az érdek, a racionalitás, vagy éppen a szakértő (20–22., 9. o.). A negyedik az ésszerűségek „pluralitásával”, a párhuzamosan létező, „ellentétes bizonyosságok” tényével való szembesülés és szembesítés mozzanata (22–23. o.).¹ Az ötödik a vizsgálatok kiterjesztése a korábban nem vizsgált összefüggésekre, így a „szervezetek működésének” „rejtett dimenzióira”, vagy „a szereplői viszonyok kontextusára” (25. o.).² A hatodik pedig a közpolitikai programok eredményes megvalósításához szükséges együttműködés, az ún. diskurzuskoalíció kialakításának elősegítése, előmozdítása (28–29. o.).

Gajdusчек György viszont (alapvetően kétkedő, kritikus, opponáló pozíciójának megfelelően) mindössze egy dolgot nevez meg, amiért szerinte érdemes lehet közpolitikai diskurzuselemzéseket végezni. Ez nem más, mint a közpolitikai folyamat első, kiinduló szakaszának, azaz a probléma-definiálás fázisának leírására és elemzésére való alkalmasság (Gajdusчек, 2013: 121.).

Az eddigiekhez való hozzászólásomat azzal kezdeném, hogy tulajdonképpen egyet tudok érteni az előttem szólókkal: közpolitikai diskurzuselemzés(ek)e)t legalább a fenti hat plusz egy, azaz hét indokból kifolyólag érdemes végezni. A felsoroltak mindegyike potenciális, kiaknázható erőforrás a diszciplína számára. Érdekes ugyanakkor, hogy Szabó alapvetően a diszkurzív kutatás mikéntjével és hogyanjával kapcsolatos összetevőket említ, és nem specifikus tárgyköröket, témákat, illetve alkalmazási területeket. Mintha elsősorban azt kívánná demonstrálni, hogy közpolitikai diskurzuselemzést azért érdemes végezni, mert *ilyen*, mert *így* zajlik, mert ennyi mindenre kiterjed, mert ennyi mindenre ráirányítja a figyelmet, mert ennyi mindent más megvilágításba helyez, mert ennyi mindenre képes. Gajdusчек ugyanakkor ennek szinte szöges ellentétéként mélységesen szkeptikus a narratív, argumentatív vagy etnográfiai vizsgálatok általános vonásaival, szemléleti jegyeivel és módszusaival szemben, ám leszögezi, hogy van egy olyan témacsoport, egy olyan kutatási terület, amelyre – annak sajátosságaiból eredően – végső soron mégis érdemes lehet alkalmazni azokat. Az alábbiakban a két érvelést valamelyest egyesítve, azok metszetében haladva kívánok néhány megállapítást tenni a közpolitikai diskurzuselemzésekben rejlő, általam fellelni vélt perspektívákkal kapcsolatban.

Megítélésem szerint a közpolitikai diskurzuselemzések karakterjegyei, a hagyományostól eltérő kérdésfelvetései, módszertani újításai már önmaguk-

ban is fontos távlatokat jelentenek, ám a bennük rejlő potenciál bizonyos meghatározott tárgykörök vizsgálatakor képes igazán érvényesülni. Egyetértek tehát azzal, amit Szabó Márton ír, ám ezt kiegészíthetőnek, sőt kiegészítendőnek tartom Gajduschek György felvetésével, mind a konkrét javaslat (azaz a problémadefiníciók kérdéskörére való alkalmazás³⁾), mind az abban rejlő általános, az adekvát alkalmazási terület kijelölését szorgalmazó logika szintjén. Ebből adódóan úgy vélem, hogy a diszkurzív-interpretatív megközelítést a közpolitikai folyamatok kutatásában meglehetősen sok mindenre lehet jó, de inkább csak a témák egy meghatározott körére érdemes igazán használni.

Azokat a területeket, amelyeken a közpolitikai diskurzuselemzés(ek) alkalmazása különösen jelentős haszonnal járhat, persze egyáltalán nem könnyű meghatározni. Annyi bizonyos, hogy a Szabó Márton által képviselt koncepcióhoz képest, amely a megközelítés adaptálását voltaképp a közpolitika világának minden szegmensében komoly hozzáadékkal kecsegtetőnek tekinti, szükség van valamiféle szűkítésre. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a Gajduschek György által javasolt egy szem kérdéskörnél azért jóval több ilyen akadhat.

Nézzünk néhány lehetséges lehatárolási elvet, illetve kritériumot, amelyek figyelembe vétele nyomán (talán) azonosíthatóvá válhatnak a leginkább megfelelő alkalmazási terek.

Az első ilyen elv a vizsgálni kívánt közpolitikai jelenség vagy jelenségcsoport *diszkurzivitásának mértéke* lehet. Ez szempontként éppen úgy érvényesíthető a közpolitikai folyamat egyes szakaszai, mint az egyes szakpolitikai területek, az egyes a kezelendőnek/megoldandónak tekintett társadalmi állapotok és gyakorlatok, vagy akár a konkrét esetek viszonylatában. Az elv valamivel konkrétabban megfogalmazva annak számbavételét foglalja magában, hogy mennyi jelentésteli aktust termel, mennyi kommunikációval, szöveggépződéssel jár együtt egy adott közpolitikai fázis, ágazati működés, probléma vagy eset. Kritériumként bevezetve arra juthatunk, hogy „diszkurzivitási mérték” figyelembe vétele a megközelítés alkalmazása számára megfelelőbbnek mutatja a problémadefiníció vizsgálatát a megvalósítással szemben, a kultúrpolitika elemzését az agrárpolitikával szemben, a gyűlöletbeszéd problémájának górcső alá vételét a fatolvajlás jelenségénél, és a családon belüli erőszak kategóriájának önálló büntetőjogi tényállássá tétele körüli konfliktusok elemzését az új motorvonatok beszerzésének esetközpontú tanulmányozásával szemben.

A második ugyancsak lehetséges, az előzőt kiegészíteni, árnyalni és (alkalomadtán) módosítani képes szempont az adott közpolitikai jelenség vagy jelenségek *diszkurzivitásának jellege*. Ez a leghasznosabb alkalmazási területek kijelölése során éppen úgy figyelembe vehető, mint az előbbi. A lehatárolási kritérium ebben az esetben annak megítélésére vonatkozik, hogy az adott közpolitikai fázis, ágazat, probléma vagy eset belső szerkezetében mennyiben konstitutív, és mennyiben reziduális a diszkurzivitás vonása magára a folyamatra nézve, illetve mennyire meghatározóak a kommunikatív/jelentéses ösz-

szetevők az adott közpolitika tényleges megformálódása szempontjából. Ez az elv a korábban felhozott példák esetében hasonlóan mutatná a nagyobb és kevesebb haszonnal kecsegtető felhasználási területeket.

Egy ezektől némileg elkülönülő, ám az alkalmazás tekintetében szintén fontos harmadik lehatárolási szempont lehet a *dinamikus jellegű* kérdéskörök, a változásban levő területek, a keletkező és átalakuló közpolitikai jelenségek előtérbe helyezése. Ilyen lehet annak vizsgálata, hogy milyen folyamatok, diszkurzív mechanizmusok, szándékok és cselekvések eredményeként válik egy addig semlegesnek, az élet velejárójának tekintett jelenségből kormányzati intézkedésre, civil fellépésre vagy állampolgári összefogásra váró probléma (lásd például a családon belüli erőszak már korábban is említett ügyét hazánkban). Vagy épp ellenkezőleg: annak elemzése, hogy miképp válik egy addig problémásnak tekintett kérdésből semleges, elfogadható „társadalmi tény” (mint ami például a társadalmi egyenlőtlenség és a társadalom egyes rétegeinek nyilvánvaló szegénysége kapcsán zajlik ugyancsak hazánkban). Ilyen lehet azon változások górcső alá vétele, amelyek egy adott probléma domináns értelmezési keretében és (ehhez igazodó, ebből következő) kezelési módjában játszódnak le. Erre jó példát szolgáltat többek közt a hajléktalansággal kapcsolatos hazai „paradigmaváltás”, amelynek keretében az áldozati-modellt és a (metaforikusan) Engedékeny Szülőként elgondolt állam ezzel összekapcsolt gondoskodását leváltotta az önsorsrontó/rossz gyerek-modell, valamint a Szigorú Apa büntető paternalizmusa, és a korábban jellemzően „a társadalom számkivetettjeiként” koncipiált csoport tagjai „jogosulatlan közterület-használóvá” avanszáltak. Az ilyen és ehhez hasonló – a közpolitikai folyamatok belső logikájából adódóan jórészt a korábban már többször említett probléma-definiálási mechanizmusokhoz kötődő – kérdések vizsgálatára a diszkurzív szemlélet és eszköztár különösen alkalmas.

Bár minden bizonnyal lehetne még további szempontokat találni, nem folytatom. Az eddigiek összegzéseként ugyanakkor még egyszer nyomatékossítanám, hogy meglátásom szerint a megközelítést mindenekelőtt a szembetűnő módon, nagymértékben és/vagy konstitutív jelleggel diszkurzív, illetve éppen átalakulóban lévő, keletkező-elmúló közpolitikai jelenségek és jelenségcsoportok vizsgálatára érdemes igazán alkalmazni.

Írásomat azzal zárom, hogy – kijelentésemet a vita ezen szintjére korlátozva – csatlakozom a Szabó Márton által képviselt proponáló állásponthez. Úgy gondolom ugyanis, hogy a fenti szempontok által kijelölt tárgykörökben különösen, de kisebb-nagyobb mértékben tulajdonképpen a közpolitika legtöbb szegmensében érdemes diskurzuselemzés(ek)e)t végezni. A közpolitikai diskurzusvizsgálatok, bár korántsem univerzális csodaszerek, olyan távlatokat, olyan perspektívákat rejtenek, amelyek mindenképpen csak gazdagíthatják a közpolitika-tudományt.

JEGYZETEK

- ¹ A szerző ezt elsősorban a kulturális közpolitika-elemzésekre nézve említi (Schwartz–Thompson, 1990: 3–4. alapján).
- ² A gondolatmenet ezt a vonást elsősorban az etnográfiai elemzésekkel kapcsolatban emeli ki (Yanow–Ybema–van Hulst 2012: 7. alapján).
- ³ Ez már csak azért is így van, mert éppen a problémadefiníció témaköre az, ahol igencsak érzékelhetővé vált az a tudományos-episztemológiai szemléletváltás, amit Szabó Márton a „közpolitika diszkurzív fordulataként” (Szabó, 2012: 14.) aposztrofált. A kérdést némileg leegyszerűsítve ugyanis leszögezhetjük, hogy a közpolitikai cselekvés középpontjában álló, problematikusnak ítélt társadalmi jelenségekkel kapcsolatban a diszciplínán belül két főbb álláspont különíthető el. Az „objektivistá” álláspont „ténykérdésnek”, azaz mindenféle értelemadástól, meggyőződéstől és mérlegeléstől függetlennek tekinti egy helyzet problematikuságát, míg a „konstruktivistá” felfogás szerint egy jelenség vagy szituáció kíváncstól eltérő színben való feltűnése voltaképp egy összetett értelmezési folyamat eredménye (Gajdusчек–Hajnal, 2010: 86–88.). Előbbi felfogás szerint tehát mind a társadalmi problémák halmaza, mind azok mi-benléte eleve (*ex ante*) adott a közpolitika szereplői számára, míg az utóbbi megközelítés szerint a közpolitikai aktorok maguk is tevékenyen részt vesznek a „problémának” számító jelenségek körének kijelölésében, a problémák természetének, szerkezetének és jelentésének megkonstruálásában. Az utóbbi három évtized irodalmában azonban a hosszú ideig közkeletűnek tekinthető – és bizonyos pontokon fokozatosan finomodó, árnyaltabbá váló – „objektivistá” álláspont mellett egyre nagyobb teret hódított magának a konstruktivistá felfogás (pl. Birkland, 1997 és 2005; Derry, 2000; Stone, 1988; Weiss, 1989). Ennek eredményeként ma már teljesen elfogadott a közpolitikai cselekvés részének tekinteni a megoldásra váró társadalmi problémákkal kapcsolatos (konstitutív érvényű) kommunikációs folyamatot, és a problémameghatározás mozzanatát tekinteni a már inkább csak logikai keretként, semmint leíró-magyarázó modellként értelmezett/alkalmazott közpolitikai ciklus (*policy cycle*) első szakaszának (pl. Gajdusчек–Hajnal, 2010). A jelzett ismeretelméleti átrendeződés eredményeként a *problémadefiníció*-elnevezés leíró kategóriaként nem pusztán a *probléma-percepció*-terminus egyenrangú társává vált, de részben ki is szorította azt.

IRODALOM

- Arthurson, Kathy–Jacobs, Keith (2009): Discourses about Australian Social Housing, Social Exclusion and Employment: Indications of the Post-Welfare State? *Housing, Theory & Society*, Vol. 26., Issue 3. 179–192.
- Asthana, Vandana (2011): The urban water reform project: a critical discourse analysis of the water policy making process in Delhi, India. *Water Policy*, Vol. 13., Issue 6. 769–781.
- Bacque, Marie-Helene–Fijalkow, Yankel–Launay, Lydie–Vermeersch, Stephanie (2011): Social Mix Policies in Paris: Discourses, Policies and Social Effects. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 35, Iss. 2., 256–273.

- Birkland, Thomas A. (1997): *After Disaster: Agenda Setting, Public Policy and Focusing Events*. Washington, Georgetown University Press.
- Birkland, Thomas A. (2005): *An introduction to the policy process. Theories, concepts, and models of public policy making*. Armonk, M. E. Sharpe.
- Broad, Matthew–Daddow, Oliver (2010): Half-Remembered Quotations from Mostly Forgotten Speeches: The Limits of Labour’s European Policy Discourse. *British Journal of Politics & International Relations*, Vol. 12., Issue 2., 205–222.
- Brooks, Charmaine (2011): Locating Leadership: The Blind Spot in Alberta’s Technology Policy Discourse. *Education Policy Analysis Archives*, Vol. 19., No. 26.
- Dery, David (2000): Agenda Setting and Problem Definition. *Policy Studies*, Vol. 21, No. 1., 37–47.
- Fischer, Frank–Miller, Gerald G.–Sydney, Mara S. (eds.) (2007): *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods*. (Public Administration and Public Policy, 125.) Boca Raton, CRC Press.
- Gajduschek György (2013): „Diskurzus” vagy „süket duma”? Gondolatok, megjegyzések Szabó Márton: Közpolitikai diskurzuselemzés c. dolgozatához. *Politikatudományi Szemle*, 22. évf., 1. sz., 119–127.
- Gajduschek György–Hajnal György (2010): *Közpolitika*. Budapest, HVG–Orac.
- Harmer, Andrew (2011): Understanding change in global health policy: Ideas, discourse and networks. *Global Public Health*, Vol. 6., Issue 7., 703–718.
- Hill, Michael J. (2005): *The Public Policy Process*. Harlow, Pearson.
- Ioannidis, John P. A. (2005): Why Most Published Research Findings Are False. *PLoS Medicine*, August 2005, Vol. 2, Issue. 8., 696–701.
- Hillcoat–Nalletamby, Sarah–Ogg, James–Renaut, Sylvie–Bonvalet, Catherine (2010): Ageing Populations and Housing Needs: Comparing Strategic Policy Discourses in France and England. *Social Policy & Administration*, Vol. 44., Issue 7., 808–826.
- John, Leslie K.–Loewenstein, George–Prelec, Drazen (2012): Measuring the Prevalence of Questionable Research Practices With Incentives for Truth Telling. *Psychological Science*, 23(5), 524–532.
- Johnson, Michelle A.–Stephens, Mattyna L. (2012): Race to the Top and the Exclusion of Welfare Recipients from Educational Policy Discourse. *Adult Learning*, Vol. 23. No. 4., 188–195.
- Leow, Anthony Chee Siong (2011): Policy-as-discourse and schools in the role of health promotion: the application of Bernstein’s transmission context in policy analysis. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Vol. 32., Issue 3., 309–328.
- Maguire, Meg–Hoskins, Kate–Ball, Stephen–Braun, Annette (2011): Policy discourses in school texts. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, Vol. 32., Issue 4., 597–609.
- Matthews, Peter (2010): Mind the Gap? The Persistence of Pathological Discourses in Urban Regeneration Policy. *Housing, Theory & Society*, Vol. 27., Issue 3., 221–240.
- McGregor, Catherine (2008): Norming and „ReForming”: Challenging Heteronormativity in Educational Policy Discourses. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, No. 82.
- Moran, Michael–Rein, Martin–Goodin, Robert E. (eds.) (2006): *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford, Oxford University Press.

- Pacini-Ketchabaw, Veronica–White, Jan–de Almeida, Ana-Elisa Armstrong (2006): Racialization in Early Childhood: A Critical Analysis of Discourses in Policies. *International Journal of Educational Policy, Research, and Practice: Reconceptualizing Childhood Studies*, Vol. 7., No.1., 95–113.
- Saarinen, Taina (2008): Position of text and discourse analysis in higher education policy research. *Studies in Higher Education*, Vol. 33., Issue 6., 719–728.
- Schwarz, Michael–Thompson, Michael (1990): Political Cultures: A New Framework for Policy Analysis. In: Michiel Schwarz–Michael Thompson: *Divided We Stand: Redefining Politics, Technology and Social Choice*. 56–80. New York, Harvester Wheatsheaf.
- Stone, Deborah A. (1988): *Policy Paradox and Political Reason*. New York, Harper Collins.
- Szabó Márton (2012): Közpolitikai diskurzuselemzés. *Politikatudományi Szemle*, 21.évf., 3. sz., 7–34.
- Tsarouhas, Dimitris (2012): Political Discourse and Path Shaping in Public Policy: Comparing Pension Reforms in Greece and Italy. *Public Administration*, Vol. 90., Issue 1., 160–174.
- Vollmer, Bastian A. (2011): Policy Discourses on Irregular Migration in the EU – ‘Number Games’ and ‘Political Games’. *European Journal of Migration & Law*, Vol. 13., Issue 3., 317–339.
- Waldow, Florian (2008): Economic Cycles or International Reform Models? Explaining Transformations of the Educational Policy-making Discourse in Sweden, 1930–2000. *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 52., Issue 3., 243–258.
- Warren, Simon–Webb, Sue (2007): Challenging lifelong learning policy discourse: Where is structure in agency in narrative-based research? *Studies in the Education of Adults*, Vol. 39., Issue 1., 5–21.
- Weiss, J. A. (1989): The Powers of Problem Definition: The Case of Government Paperwork. *Policy Sciences*, Vol. 22, No. 2., 97–121.
- Wilson, Olivia–Hughes, Olwen (2011): Urban Green Space Policy and Discourse in England under New Labour from 1997 to 2010. *Planning Practice & Research*, Vol. 26., Issue 2., 207–228.
- Yanow, Dvora–Ybema, Sierk–van Hulst, Merlijn (2012): Practicing Organizational Ethnography. In: Gillian Symon–Catherine Cassell (eds.): *The Practice of Qualitative Organizational Research. Core Methods and Current Challenges*. London, Sage.